

Іов і Слуга Ягве: як вірити в Бога, якщо страждання незаслужені?

ВІТАЛІЙ ХРАБАТИН

6 БЕРЕЗНЯ 2019

Учителя не вибирають, його розпізнають і за ним ідуть. Так було й із Христовими учнями. Почувши Його запрошення й розпізнавши в Ньому того, хто може навчити й показати сенс життя, тобто відповісти на очікування, які жевріють у серці, вони вирушили за Ним. Окрім об'явити Милосердного Отця, Ісус допоміг учням осягнути сенс Писання, яке було педагогом у вірі.

Ізраїль відрізняє від інших народів постійна жива надія – очікування, що Господь, який розбив Свій намет посеред вибраного народу, завжди перебуває з ним і прибуде, коли Його народ потребуватиме допомоги. Цю надію в часи Ісуса чуємо від Йоана Хрестителя: «Ти той, що має прийти, чи іншого маємо чекати?» (Мт 11,3). Його запитання охоплювало очікування всього народу. А відповідь Учителя указувала на конкретні події – свідчення того, що Царство Боже близько (див. Мт 11, 4-6). Розмірковуючи про зв'язок між Ісусом і старозавітними постатями, варто вдатися до Його ж інтерпретації Писання. Уже проповідуючи в синагозі в Назареті, Ісус надає нового сенсу слову Божому, довкола якого збирався люд, щоб навчатись і пригадувати спасенні діла Господні. Євангеліст так описує ту суботню молитву: «А згорнувши книгу, Він віддав її слугі та й сів. Очі всіх у синагозі були пильно звернені на Нього. І Він почав до них говорити: “Сьогодні збулось це писання у вухах ваших”» (Лк 4, 20-21).

У цих роздумах ми обмежимося лише двома місцями Святого Письма, які залишають читача з відкритим запитанням, запрошуючи до пошуку відповіді: книгою Іова, яка розмірковує про сенс страждання і страх смерті, та другою частиною книги Ісаї, так званої «книги Втіхи» для народу, який перебуває в неволі й чекає на Визволителя.

Спільна тема страждання в Іова й Девтероісаї

Девтероісаю й Іова єднає період вавилонської неволі й відбудови вибраного народу. Поневолення мало трагічні наслідки для люду ізраїльського: матеріальне знищення Храму й монархії та сплюндрування обіцяної землі призвело до справжньої духовної кризи. Депортованим ізраїльтянам не залишалось нічого, крім жити тугу за краєм, який дав їм Бог, за Храмом і містом, виливаючи її в тужливих піснях (пор. Пс 137). Досвід фізичного й духовного страждання підштовхував до нового пошуку Бога й віднайдення доріг до сопричастя з Ним – до відновлення Союзу. Муки спонукали народ переосмислити сенс віри в Бога й сенс самого страждання. Дві визначні книги того періоду, Девтероісаї (Іс 40-55) й Іова, не пропонують остаточних відповідей, але підштовхують до очікування Когось, Хто не тільки відповість, а й, зазнавши схожої долі, осяє реальність світлом Своєї перемоги.

Книга Іова й відкрите запитання

Головного героя книги Іова показано як побожного й богобоязливого. Він багатий, має слуг і чимало майна, перебуває в хороших стосунках із усіма, тобто живе в повному сенсі цього слова. Однак Сатана – дослівно «супротивник» – звинувачує його перед Богом у корисливості. З Господнього дозволу він позбавляє Іова багатства, дому, дітей і здоров'я, занурюючи в тілесні страждання й духовну пітьму, аби довести, що віра Іова – простий наслідок багатства й добробуту, яким Бог його благословив. Утім, побачивши, що праведник, навіть втративши все, не похитнувся у благочесті, Сатана посягає на те, що для кожного найцінніше: на саме його життя. Тепер нещасний і нужденний Іов, обдертий з усього, знесилений, запитує про сенс свого страждання. У сорока розділах цієї повчальної книги він шукає відповіді.

Місце книги Іова поміж книг мудрості визначає її мету: не вдовольнятися уже готовими запитаннями, а шукати правду щодо людини і її сутності. Давніх відповідей більше не достатньо, особливо на запитання щодо страждань невинного, і тому хибують друзі, наполегливо намагаючись знайти гріх, покаранням за який був би нинішній стан Іова.

Іов, виснажений муками, засвідчує праведність, не проклинаючи Бога, та лихословить свій день народження, ніч свого зачаття. Для нього Бог і надалі благий, а от власне життя здається безглуздом, бо в цій конкретній ситуації Іов живе для смерті – а отже, краще було б ніколи не народжуватися. Бо що ж це за життя, до якого кличе Бог, якщо, заіснувавши, людина благає про смерть? Говорячи про відповідальність Господа за життя людини, а тому й за страждання, Іов ніби провокує Його прорвати тишу й пояснити сенс мук. У своїй безнадії він хоче й надалі вірити, що Бог добрий, що Він благословляє.

І коли Господь об'являється, Іов відчуває свою малість і обмеженість порівняно з великою таємницею Божого промислу, розуміє, що становить тільки її частину. Він мовчить – і це мовчання у присутності Таємниці показує Іова смиренним, сповненим поваги до Бога. З цієї миті його стосунки з Господом змінюються – від життя за Його веліннями до пізнання Його: «Я чув лиш те, що говориться про Тебе, але тепер на власні очі Тебе виджу!» (Іов 42, 5). Осмислюючи цю зміну, читач розуміє, що усі повчання друзів і нерозуміння дії Бога щодо стражденного ґрунтуються немовби на переконанні, що Бог неправильно виконує Свою справу; воно лягає тягарем на серце Іова й веде до смерті його надію на Бога. А проте Іов шукає відповіді, тому надалі будує стосунки з Господом у правді – навіть коштом смерті. У цьому світлі він постає як приятель Бога, вірний взаєминам навіть тоді, коли між ними темрява й мовчання. І це ще одне, про що пропонує замислитися автор книги: чи можна надалі вірити Богові, коли приходиться страждання, чи можна залишитися йому вірним, коли смерть дихає у

твої ніздрі?

Це запитання знаходить остаточну відповідь лише в смерті Ісуса, входячи в таємницю спасіння, яка переминює смерть у життя, «смертю перемагає смерть». У Сині Божому як відповіді Отця споглядаємо кінець смерті, яка жахала, вбивала, лякала, паралізувала, бо, прийнявши Його спасіння, бачимо за смертю життя вічне.

В останніх діалогах Бога й Іова чуємо запитання про причину смерті: адже, з людського погляду, якщо на Іові нема провини, то винен Господь. І це не щось нове – уже в едемського саду людина наважується звинувачувати Творця (див. Бут 3, 12). Іов намагається знайти винуватця, а Бог показує йому іншу перспективу. Чи справді мусить бути винен Господь, щоб Іов залишився в очах усіх невинним? І на це запитання остаточну відповідь також дасть смерть і воскресіння Ісуса Христа, бо через Нього настав кінець не тільки смерті, а й провини. Його смертю й воскресінням кожен виправданий зі своїх гріхів. Смерть Ісуса вказує на безневинність Бога й виправданість людей, бо охоплює Його, саме коли Він молиться: «Отче, відпусти їм, не знають бо, що роблять» (Лк 23, 34). Своєю смертю Ісус переминює і страждання, і смерть, даруючи повноту життя.

«Книга Втіхи» пророка Ісаї й пісня про «Слугу Ягве»

У другій частині книги Ісаї, яка розпочинається розділом 40, Бог через пророка промовляє до терплячого народу в неволі словами «потішайте народ». Тут містяться чотири поеми про таємничого Слугу Ягве, на якого покладено особливу Божу місію. І, мабуть, чи не в кожного читача цих фрагментів виникає те саме запитання ефіопського мужа: «Скажи, будь ласка, про кого це пророк говорить? Про себе самого, чи про іншого кого?» (пор. Дія 8, 27-35).

У першій пісні (Іс 42, 1-9) йдеться про покликання Слуги. Текст пророцтва постає в період надії, яку вселяють перемоги царя Кира. Вибраний народ іще перебуває під халдейським гнітом, та в новому сильному завойовнику бачать можливість повернення на батьківщину. У цьому контексті парадоксально, що пророк, віщуючи визволення, майбутнього рятівника називає Слугою, а не володарем. Цей Божий обранець не буде переможним полководцем, прославленим у битвах, проте він пересуне кордони. Слуга буде смиренний і тихий, втілюватиме й навчить усіх Божої справедливості, яка проявлятиметься в піклуванні про найменших; від нього й довкола нього постане життя. Він житиме в ясності Божого світла та, на протигагу неспокоеві інших народів, уповатиме на Господа.

Наступною піснею (Іс 49, 1-7) пророк, надалі в контексті вавилонського полону, продовжує роздуми щодо майбутнього ізраїльського народу й намагається роздивитися риси Слуги Ягве, який єдиний здатен спасти світ. Слуга – це Боже знаряддя: він покликаний одвічним покликанням служити «слову», розчавлений позірною перемогою, але завжди з непорушним упованням на Господа. Одного дня усі – а не тільки «решта Ізраїлю» – проголосять Його «світлом народів». Цікава зміна місії Слуги, який, зазнавши невдачі серед свого люду, скеровує місію до всіх народів.

Пророк якомога докладніше намагається описати риси Слуги Ягве як того, хто через страждання принесе визволення (Іс 50,4-11). Цей чоловік просякнутий словом Божим, служить йому, не зійде зі шляху ні через які перешкоди, навіть страждання. Саме це служіння слову Божому стане причиною непорозуміння й переслідування. Однак під тортурами він не зігнеться, бо слово є його упованням і силою. Судді принизять його, позбавлять гідності, висміють, але не матимуть сили перемогти й самі зазнають поразки. Тому Ісаї завершує третю пісню зверненням до всіх, хто боїться Господа, і закликком уповати на Нього.

Останній фрагмент про Слугу Ягве (Іс 52,13-53,12) цілковито присвячений смуткові та стражданням, які охоплюють життя Слуги. Це є єдиний текст у Старому Завіті, де так описано біль Божого посланця. Слуга зазнав погорди й несправедливого страждання, однак зносив усе це з терпеливістю та смиренням, а потім був убитий і безславно похований. Ця пісня протилежна до першої, сповненої надії на те, що слуга принесе справедливість, буде визнаний і прославлений, стане світлом для народів. Здавалося б, що він переможений – але саме в цьому приниженні парадоксально починається його піднесення.

У Новому Завіті сам Ісус інтерпретує Свою смерть у світлі цього пророцтва Ісаї. Він приймає страждання, добровільно йде на смерть задля місії, яку довірив Йому Отець. Ісус цілковито віддає Себе Отцеві й тим, до кого був посланий провістити Євангеліє. Наслідком Його хресної жертви – єдиної жертви, приємної Богові, – стає відкрите джерело спасіння, справедливості для кожного грішника.

Христос як відповідь

Халіл Джебран у поемі «Пророк» пише: «А одна жінка звернулася, говорячи: “Поясни нам страждання”. [...] Гіркі ті ліки, якими лікар, що живе у вас самих, зцілює хворого, який у вас самих перебуває. Довіряйте лікареві та споживайте його ліки в смиренній тиші: бо рукою, навіть тяжкою і твердою, керує ніжна рука Невидимого, і чаша, яку він вам подає, хоча й

обпікає ваші вуста, зроблена з глини, яку Гончар зволожив Своїми святими сльозами». Письменник закликає читачів до довіри, яка розкриє сенс болю й навчить приймати його як частину людського дозрівання. Звісно, говорячи про страждання в поезії, ми виспівуємо його різними метафорами – а зустрівшись із ним віч-на-віч, розуміємо, що чаша, яку мусимо випити, гірка й неприємна, і бунтуємо проти неї.

Без Ісуса Христа кожного з нас спіткала б доля Іова, який, страждаючи, застиг між довірливою надією та відчуттям безнадії й абсурдності життя. Без Христа і Його смиренного служіння Божій справедливості ми також тупцювали б на одному місці, чекаючи на якогось сильного визволителя. Ісус – не звичайний філософ страждання, який мудрістю намагається пояснити його сенс, щоби трохи полегшити біль. Він сам у всьому дав приклад, став стражденим Слугою Ягве, щоб показати смирення у прийнятті волі Божої, пошук Його справедливості – і, врешті-решт, людський лик, перемінений упованням на Господа навіть у стражданні й умиранні.